UPSEERILIITTO ry. **LAUSUNTO** 36/Da/2021

Helsinki 5.5.2020

Puolustusvaliokunta

HE/61/2021

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ 61/2021 EDUSKUNNALLE LAEIKSI SOTILASKURINPIDOSTA JA RIKOSTORJUNNASTA PUOLUSTUSVOIMISSA ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA

Ehdotettu muutos esitutkinnan käynnistämiseen liittyvästä päätösvallasta erityisesti poliisille on kannatettava, mutta ehdotetussa muodossaan samalla ongelmallinen liittyen pääesikunnan oikeudellisen osaston toimivallan merkittävään muuttumiseen. Nykyisin pääesikunnan oikeudellisen osaston toimivalta rikostutkinnassa on rajoittunut laissa vain tiettyihin sotilasrikoksiin.

Muutoksen toteutuessa jatkossa Puolustusvoimat tutkisi lähtökohtaisesti itse kaikki kohtaamansa rikokset, eikä muun muassa epäiltyjen liikenne-, työsuojelu-, kunnianloukkaus-, ase- ja seksuaalirikosten esitutkinnan siirtoa poliisille enää tarvitsisi tehdä.

Edellä mainittu huomioon ottaen esityksen toteama, jonka mukaan ”muutoksista aiheutuisi vähäistä lisätyötä pääesikunnalle, mutta ne eivät edellyttäisi lisäresurssien myöntämistä”, ei välttämättä tule vastaamaan todellisuutta.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston osaaminen ja kyky suorittaa riittävän laadukasta esitutkintaa muiden kuin sotilasrikosten osalta nykyisillä resursseilla ei tule täyttämään esitutkinnalle asettavaa oikeusturvan vaatimusta.

Esitykseen liittyvä pääesikunnan oikeudellisen osaston tehtävien ja toimivallan lisääminen johtaa myös oikeusturvan kannalta ongelmalliseksi ja vahvistaa pääesikunnan oikeudellisen osaston kaksoisroolia.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston yhtenä tehtävänä on valvoa ja ohjata sotilasoikeudenhoitoa. Pääesikunnan oikeudellinen osasto antaa pyydettäessä ohjausta ja neuvontaa puolustusvoimien henkilökunnalle, joka suorittaa toimenpiteensä saamiensa ohjeiden perusteella.

Pääesikunnan oikeudelliselle osastolle on jo nyt muodostunut kaksoisrooli: oikeudellisten neuvojen antaminen ja myöhemmin näiden perusteella tehtyjen toimenpiteiden laillisuuden arviointi ja tutkiminen.

Mikäli oikeudellisen ohjauksen perusteella tapahtuneen menettelyn osalta syntyisi myöhemmin epäily sen rikosoikeudellisesta lainvastaisuudesta, johtaisi tämä käytännössä siihen, että pääesikunnan oikeudellinen osasto joutuisi harkitsemaan omien ohjeidensa lainmukaisuutta ja joutuisi mahdollisesti päättämään esitutkinnan käynnistämisestä omista toimistaan

tai jopa tutkisi omien neuvojensa lainmukaisuutta.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston kaksoisrooli on syntynyt pääesikunnan tutkintaosaston tultua lakkautetuksi ja sen tehtävien tultua siirretyksi pääesikunnan oikeudelliselle osastolle samaan organisaatioon yhteisten esimiesten alle.

Edellä mainittu ei täytä oikeudenhoidolle asetettavaa puolueettomuuden ja objektiivisuuden vaatimusta. Oikeusjärjestelmä ei voi sisältää mahdollisuutta, että epäilty tekijä tutkii oman menettelynsä mahdollista rangaistavuutta. Ongelma ei ole poistettavissa pelkillä henkilöstöjärjestelyillä, vaan edellyttää kokonaan ulkopuolisen tahon suorittamaa arviointia ja tutkintaa.

Mainitun ongelman välttämiseksi pääesikunnan oikeudellinen osasto menettää käytännössä merkityksensä Puolustusvoimien henkilöstön oikeudellisena neuvonantajana, koska muussa tapauksessa se esitutkintaviranomaisena voisi joutua ottamaan kantaa oman menettelynsä lainmukaisuuteen.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston joutuessa luopumaan oikeudellisen ohjauksen antamisesta Puolustusvoimien henkilöstölle, oikeudelliset neuvot pitää hankkia ulkopuolelta, mikä on sekä kustannusvaikutusten että salassapitovaatimusten kannalta ongelmallinen vaihtoehto.

Oikeusturvan liittyy länsimaisessa oikeusjärjestelmässä myös sen toteutumiseen liittyvä kontrolli. Esitys on osa kehityssuuntaa, jossa Puolustusvoimien piirissä tehtyjen rikosten selvittäminen pyritään ohjaamaan tapahtuvaksi sen omassa organisaatiossa ilman tätä organisaatiota koskevaa erillistä laillisuusvalvontaa. Esityksen 128 §:ssä säädetty puolustusministeriön suorittama kokonaisuuteen keskittymätön valvonta ei ole tältä osin riittävä.

Nykyisin puolueettomuuden vaatimus on huomioitu siten, että asian laadun vaatiessa esitutkinta on toimitettava yhteistoiminnassa poliisin kanssa ja jos tutkinnan puolueettomuus tai rikoksen vakavuus edellyttävät, on tutkinta siirrettävä kokonaan poliisille.

Nykyinen pääesikunnan oikeudellisen osaston ja poliisin välinen viranomaisyhteistyö, joka on esityksessä kuvattu osin epäsuotuisaksi kehitykseksi, on kuitenkin omiaan turvaamaan esitutkinnan puolueettomuutta ja lisäämään oikeusturvaa. Esitykseen sisäänrakennettu ajatus poliisin suorittaman esitutkinnan siirtämisestä pääesikunnan oikeudellisen osaston tehtäväksi, on ilmeinen heikennys oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Esityksen mukaan ilmoitusvelvollisuus kurinpitoesimiehille esitutkinnan käynnistämisestä ei olisi poikkeukseton. Esitutkinnan aloittaminen pääesikunnan aloitteesta ilman tätä koskevaa ehdotonta ilmoitusvelvollisuutta asianosaiselle tai tämän esimiehelle, voi johtaa oikeusturvan kannalta kestämättömään pitkittyneeseen rikosepäilyajanjaksoon.

Toisin kuin esityksessä annetaan ymmärtää, pääesikunnalla on esitutkinnan toimittamisen itsenäisen päätöksenteon puuttumisesta huolimatta ollut mahdollisuus ja myös velvollisuus saattaa rikosepäilyt poliisin tutkittavaksi. Itsenäisen oikeuden päättää esitutkinnan suorittamisesta sijasta lakiin tulisi ennemminkin kirjata seikkaperäisesti pääesikunnalle velvollisuus saattaa asiat poliisin tutkittavaksi ja samalla säilyttää yleisen syyttäjän itsenäinen oikeus ottaa asioita tutkittavakseen.

Edellä mainitun esitutkinnan käynnistämistä ja suorittamista koskeva toimivallan rajaaminen pääesikunnan oikeudellisen osaston tehtävistä poistaisi samalla pääesikunnan oikeudelliselle osastolle syntyvän esityksen perusteella syntyvän kaksoisroolin ja vahvistaisi oikeusturvan toteutumiseen liittyvää kontrollia ja laillisuusvalvontaa Puolustusvoimissa.

Kokonaisuutena esitys johtaa sekä nykyisellään, että lainvalmistelutyöryhmien toiminnan edelleen jatkuessa myös vastaisuudessa, kehitykseen, jossa sotilaita koskeva kurinpito ja rikostorjunta keskittyy enenevässä määrin Puolustusvoimille itselleen. Puolustusvoimat ottaa itselleen aiemmin sille kuulumattomien rikosten selvittämisen ja tutkimisen, mikä on omiaan vähentämään oikeusturvaa muiden viranomaisten toimivallan muodollisesti säilyessä, mutta kontrollivallan tosiasiallisesti heikentyessä.

Yhteenveto voidaan todeta, että:

Lakiesitys tutkinnan siirtämisestä poliisilta pääesikunnan oikeudelliselle osastolle vaarantaisi merkittävästi sotilaiden oikeusturvaa ja tutkinnan puolueettomuutta. Niiden turvaamiseksi pääesikunnan oikeudellisen osaston ja poliisin välinen viranomaisyhteistyö on säilytettävä.

Lisäksi puolueettomuutta ja sotilaan oikeusturvaa vaarantaisi kurinpidon ja rikostorjunnan keskittyminen Puolustusvoimille itselleen ilman riittävää ja erillistä laillisuusvalvontaa. Esitutkinnan aloittaminen voisi myös johtaa oikeusturvan kannalta kestämättömään pitkittyneeseen rikosepäilyajanjaksoon.

Puolustusvoimien ei ole syytä ottaa sille kuulumattomia tehtäviä itselleen, sillä pääesikunnan oikeudelliselta osastolta puuttuvat resurssit ja osaaminen muiden kuin sotilasrikosten osalta.

Pääesikunnan oikeudellisen osaston tehtäviin kuuluu puolustusvoimien henkilökunnan oikeudellinen neuvonta. Esitys vahvistaisi kaksoisroolia, kun myöhemmin tutkitaan neuvojen perusteella tehtyjen toimenpiteiden laillisuutta.

Tilanteessa, jossa epäillään rikosoikeudellista lainvastaisuutta, pääesikunnan oikeudellinen osasto joutuisi harkitsemaan omien ohjeidensa lainmukaisuutta. Tällöin se voisi joutua aloittamaan esitutkinnan omista toimistaan ja neuvojensa lainmukaisuutta.

Puolueettomassa oikeusjärjestelmässä ei ole mahdollista, että epäilty tekijä tutkii, onko sen oma toiminta rangaistavaa.

Puheenjohtaja
Everstiluutnantti Ville Viita

Edunvalvontapäällikkö
Majuri Mika Ylönen